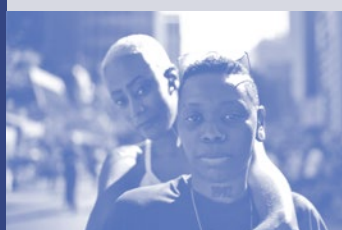

POROČILO O TEMELJNIH PRAVICAH 2020

Leta 2019 je bil na področju varstva temeljnih pravic dosežen napredek, opazno pa je bilo tudi nazadovanje. *Poročilo agencije FRA o temeljnih pravicah 2020* zajema pregled razvoja glavnih dogodkov na tem področju ter opredeljuje dosežke in področja, ki so še vedno zaskrbljujoča. Predstavlja mnenja agencije FRA o glavnih dogodkih na tematskih področjih, ki jih zajema, in povzema dokaze za ta mnenja. Pri tem zagotavlja jedrnat, vendar informativen pregled glavnih izzivov na področju temeljnih pravic, s katerimi se spopadajo EU in njene države članice.

MNENJA AGENCIJE FRA

1 **[OSREDNJA TEMA]**
Deset let po sprejetju:
izkoriščanje vseh možnosti Listine

4
Enakost in nediskriminacija

7
Rasizem, ksenofobija in s tem
povezana nestrpnost

9
Enakost in vključevanje Romov

11
Azil, vizumi, migracije, meje in
vključevanje

13
Informacijska družba, zasebnost
in varstvo podatkov

15
Otrokove pravice

17
Dostop do pravnega varstva

19
Napredek pri izvajanju Konvencije
o pravicah invalidov

Rokopis je bil dokončan aprila 2020.

Niti Agencija Evropske unije za temeljne pravice niti osebe, ki delujejo v njenem imenu, niso odgovorne za uporabo podatkov iz te publikacije.

Luxembourg: Urad za publikacije Evropske unije, 2020

Print	ISBN 978-92-9474-929-1	ISSN 2467-2556	doi:10.2811/819069	TK-AM-20-001-SL-C
PDF	ISBN 978-92-9474-931-4	ISSN 2467-2785	doi:10.2811/748500	TK-AM-20-001-SL-N

© Agencija Evropske unije za temeljne pravice, 2020

Reprodukcija je dovoljena z navedbo vira.

Za vsako uporabo ali reprodukcijo fotografij ali drugega gradiva, ki ni zaščiteno z avtorskimi pravicami Agencije Evropske unije za temeljne pravice, je treba pridobiti dovoljenje neposredno od imetnikov pravic.

© Fotografije:

Naslovnica: © iStock/Joel Carillet; © Gettyimages/FG Trade; © iStock/DNY59; © FRA

Stran 5: © iStock/Mixmike

Stran 6: © iStock/BalkansCat

Stran 7: © iStock/yacobchuk

Stran 8: (zgoraj) © iStock/fizkes; (spodaj) © iStock/Fertnig

Stran 9: © FRA

Stran 10: © iStock/Cylonphoto

Stran 11, 12 (zgoraj): © iStock/Joel Carillet

Stran 12 (spodaj): © iStock/dinosmichail

Stran 13: © iStock/gorodenkoff

Stran 15: © iStock/skynesher

Stran 17: © iStock/asiandelight

Stran 18: © iStock/Remus Kotsell

Stran 19: © iStock/Jovanmandic

Stran 20: (zgoraj) © iStock/lisegagne; (spodaj) © hedgehog94 - stock.adobe.com

1. [OSREDNJA TEMA]

DESET LET PO SPREJETJU: IZKORIŠČANJE VSEH MOŽNOSTI LISTINE

Listina Evropske unije o temeljnih pravicah je pravno zavezujoča že deset let. Na ravni EU je postala prepoznavnejša, spodbudila pa je tudi novo kulturo spoštovanja temeljnih pravic. Na nacionalni ravni sta uporaba Listine in ozaveščenost o njej omejeni. Na sodiščih se uporaba tega sodobnega instrumenta povečuje, kar kaže, da ima vpliv, vlade in parlamenti pa ga še naprej uporabljajo le redko. Tako na primer skoraj nič ne kaže na to, da kdo redno podrobno preverja, ali je nacionalna zakonodaja za prenos prava EU skladna z Listino. Svet EU je države članice pozval, naj redno izmenjujejo izkušnje z Listino in na ta način okrepijo ustrezne nacionalne organe, vendar je težko natančno ugotoviti, kdaj se Listina uporablja na nacionalni ravni. To je glavna ovira za večjo uporabo Listine. Druga resna ovira pa je slabo zavedanje o njeni dodani vrednosti v primerjavi z obstoječimi, že dolgo uveljavljenimi pravnimi viri. Delavci v pravni stroki, ki Listino razumejo in jo znajo uporabljati v praksi na nacionalni in regionalni oziroma lokalni ravni, lahko prispevajo k njeni širši uporabi in boljšemu izvajanju. Bistveno je torej bolj specializirano usposabljanje nacionalnih akterjev o uporabi Listine.

V členu 51 Listine EU o temeljnih pravicah je določeno, da morajo EU in države članice spodbujati uporabo določb Listine, vendar je bilo na nacionalni ravni v zvezi s tem opravljenega zelo malo dela. Svet v svojih sklepih o Listini, sprejetih oktobra 2019, poziva države članice, naj povečajo ozaveščenost o Listini in okrepijo dejavnosti usposabljanja za oblikovalce politik, javne uslužbenke in delavce v pravni stroki, pa tudi za nacionalne institucije za človekove pravice, organizacije civilne družbe in druge zagovornike človekovih pravic. S tem lahko prispevajo k izkoriščanju vseh možnosti Listine.

Zagotavljanje informacij v zvezi z Listino bi se lahko izboljšalo. Konsolidiran pregled pobud in praktičnih izkušenj z izvajanjem Listine na nacionalni, regionalni ali lokalni ravni doslej še ni bil pripravljen. Prav tako v upravah držav članic ni enotne vstopne točke za zbiranje informacij o ustreznih izkušnjah in povezovanje ustreznih organov s posamezniki, kar bi omogočilo spodbujanje obetavnih praks in izmenjavo izkušenj na nacionalni ravni.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.1

Države članice EU bi morale v skladu s sklepi Sveta o Listini iz leta 2019 razmisliti o uvedbi pobud in politik za spodbujanje ozaveščenosti o Listini in njenega izvajanja na nacionalni ravni ter tako izkoristiti potencial vseh ustreznih nacionalnih akterjev. Pobude in politike v zvezi z Listino bi morale temeljiti na dokazih, in sicer bi morale izhajati iz rednih ocen uporabe Listine in ozaveščenosti o njej v vsaki posamezni državi članici. Dokazi bi se lahko zbirali v strukturiranih dialogih več deležnikov o uporabi Listine na nacionalni in lokalni ravni.

Države članice bi lahko razmislile o imenovanju nacionalnih informacijskih točk za Listino v svojih nacionalnih upravah. Te bi nacionalnim ministrstvom olajšale usklajevanje, izmenjavo informacij in skupno načrtovanje, uporabljale pa bi se lahko tudi kot povezava med nacionalno upravo in drugimi organi, vključno s tistimi na področju človekovih pravic in organizacijami civilne družbe, ter med ravno EU in nacionalno ravno. Poleg tega bi lahko prispevale k prepoznavanju vrzeli v sistemu. Nacionalne informacijske točke bi lahko zbirale ustrezne informacije o uporabi Listine in jih posredovale nacionalnim akterjem v vseh ustreznih sektorjih, po potrebi pa tudi upravam drugih držav članic in institucijam EU.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.2

Države članice EU bi morale razmisliti o okrepitevi svojih nacionalnih postopkovnih pravil o pravnem nadzoru in ocenah učinka zakonov, da bi bila ta skladnejša z Listino. Taki postopki bi se morali izrecno sklicevati na Listino, podobno kot se sklicujejo na ustavne človekove pravice in v nekaterih primerih na Evropsko konvencijo o človekovih pravicah.

Nacionalni zakonodajalci bi morali posebno pozornost nameniti zagotavljanju, da je zakonodaja za prenos prava EU v celoti skladna z Listino.

Evropska komisija bi lahko razmislila o zagotovitvi več priložnosti za financiranje zakonsko določenih institucij za človekove pravice, kot so nacionalne institucije za človekove pravice, organi za enakost in varuhi človekovih pravic, da bi jim pomagala pri pridobivanju strokovnega znanja o uporabi Listine na nacionalni ravni. S tem bi jim omogočila, da državam članicam pomagajo pri uporabi Listine, med drugim pri oblikovanju zakonodaje in politik ter uporabi evropskih strukturnih in investicijskih skladov.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.3

Pri reviziji evropske strategije za usposabljanje na področju pravosodja v obdobju 2011–2020 bi morala EU zagotoviti ciljno usmerjeno in praktično usposabljanje o uporabi Listine EU o temeljnih pravicah. Priložnosti za usposabljanje v zvezi z Listino bi bilo treba spodbujati tudi v drugih politikah in programih EU, da bi lahko sheme usposabljanja na ravni EU in nacionalni ravni izkoristili tudi delavci v pravni stroki in javni uslužbenci ter strokovnjaki, ki delajo na zakonsko določenih nacionalnih institucijah za človekove pravice.

Države članice EU bi morale svojim sodnikom in drugim delavcem v pravni stroki ponujati redno, ciljno usmerjeno usposabljanje na podlagi potreb o uporabi Listine. Nacionalne institucije za človekove pravice in njihove mreže na ravni EU bi morale imeti ustrezne vire za usposabljanje svojega osebja o uporabi Listine.

Svet v sklepih iz leta 2019 države članice spodbuja, „naj skrbijo, da bodo njihova nacionalna postopkovna pravila [...] združljiva z Listino“. Nacionalni zakonodajalci so pri vključevanju zakonodaje EU v nacionalno pravo odgovorni za zagotavljanje skladnosti z Listino, vendar je ta v nacionalnih postopkovnih normah o ocenah učinka in pravnem nadzoru – v nasprotju s takimi normami EU – le redko omenjena.

Številne organizacije civilne družbe, ki z agencijo FRA sodelujejo v platformi za temeljne pravice, pozivajo, naj se financiranje usposabljanj v zvezi z Listino poveča, EU pa naj izboljša prizadevanja za zbiranje informacij o uporabi Listine v državah članicah. Nekateri organizacije pozivajo tudi k sprejetju praktičnih izvedbenih smernic, ki bi bile lahko nacionalnim organom v pomoč pri izvajanju prava EU skladno z Listino.

Raziskave agencije FRA kažejo, da nacionalne institucije za človekove pravice ne izkoriščajo vseh možnosti Listine. Svet v sklepih, sprejetih leta 2019, poudarja, da je njihova „vloga pri varstvu in promoviranju temeljnih pravic ter zagotavljanju ravnarja, skladnega z Listino, [...] odločilnega pomena“, kar vključuje svetovanje nacionalnim zakonodajalcem o prihodnjih zakonih in politikah na tem področju. Sheme financiranja na ravni EU in nacionalni ravni so lahko nacionalnim institucijam za človekove pravice in drugim organom na področju človekovih pravic v pomoč pri pridobivanju strokovnega znanja o Listini.

Delavci v pravni stroki in uradniki javnih uprav potrebujejo specializirano usposabljanje za učinkovito uporabo Listine. Ker gre za razmeroma nov instrument, se številni delavci v pravni stroki, ki so se na področju prava izobraževali pred mnogimi leti, o njem niso učili v okviru učnega načrta. Uporaba Listine zahteva dobro poznavanje sodne prakse Sodišča Evropske unije. Delavci v pravni stroki morajo sodno prakso poznati, da bi vedeli, kdaj se Listina uporablja, ali je posamezna določba Listine pravica ali načelo in ali se lahko v danih okoliščinah uporablja med zasebnimi strankami (horizontalni neposredni učinek).

Pri usposabljanju na področju pravosodja je poudarek na temeljnih pravicah redek. Poleg tega se obseg, v katerem delavci v pravni stroki izkoristijo razpoložljivo usposabljanje, med državami članicami močno razlikuje. Raziskave agencije FRA kažejo, da organizacije civilne družbe na področju človekovih pravic redko ponujajo usposabljanje o Listini ali sodelujejo pri njem. Manj kot polovica od 25 nacionalnih ustanov za usposabljanje na področju pravosodja, s katerimi se je posvetovala agencija FRA, je navedla, da se je ponudba usposabljanja v zvezi z Listino ali ozaveščenost o njej v zadnjih desetih letih povečala.

Izmenjava izkušenj, pridobljenih pri uporabi Listine, je ključna iz dveh razlogov. Prvič, ljudje še nimajo veliko izkušenj z uporabo Listine, zato opravljajo pionirsko delo. Drugič, številni primeri, pri katerih ima Listina vlogo, imajo nadnacionalno razsežnost, na primer če vključujejo evropski nalog za prijetje, zato so mednarodne izmenjave praks še zlasti pomembne.

Svet se je nedavno zavezal, da bo Delovna skupina Sveta za temeljne pravice, državljske pravice in prosto gibanje oseb (FREMP) izvajala letni dialog o Listini, s čimer je bila priznana dodana vrednost takih izmenjav. Za razpravo bi bila koristna trdna dokazna podlaga.

MNENJE AGENCIJE FRA 1.4

Svet in države članice EU bi morali zagotoviti redno posodabljanje novega modula na platformi e-pravosodje, ki je namenjen zbiranju izkušenj in dejavnosti v zvezi z Listino, ter o njem ozaveščati ustrezne nacionalne organe, vključno z nacionalnimi institucijami za človekove pravice, akterji civilne družbe, akademsko skupnostjo in poklicnimi združenji. Dokazi, na primer tisti, zbrani prek nove platforme, bi se lahko uporabili kot podlaga za novo izmenjavo o Listini v okviru Delovne skupine Sveta za temeljne pravice, državljske pravice in prosto gibanje oseb (FREMP).

Institucije EU in države članice bi morale proučiti dodatne forume in priložnosti za izmenjavo, pri katerih bi sodelovali sodniki, nacionalni parlamenti in civilna družba iz vse EU. Na primer, nacionalni parlamenti bi lahko kot tak forum uporabili Konferenco odborov parlamentov Evropske unije za evropske zadeve (COSAC). Različne mreže bi lahko na podlagi preteklih izkušenj sodelovale v rednih dialogih o Listini med nacionalnimi sodstvi. Te mreže vključujejo Evropsko mrežo institucij za izobraževanje v pravosodju (EJTN), Pravosodno mrežo Evropske unije (PMEU) ter Združenje državnih svetov in vrhovnega upravnega sodstva Evropske unije (ACA). Izmenjave med ustreznimi organizacijami civilne družbe bi lahko potekale prek primernih platform. Nepravosodni organi bi lahko na podlagi preteklih primerov vzpostavili redne izmenjave o Listini prek Evropske mreže nacionalnih organov za enakost (Equinet) in Evropske mreže nacionalnih institucij za človekove pravice (ENNHRI). Rezultate takih izmenjav bi bilo treba razširjati v nacionalnih jezikih, da bi informacije zagotovo dosegle ustrezne akterje na nacionalni in lokalni ravni.

2.

ENAKOST IN NEDISKRIMINACIJA

Dolgo pričakovana direktiva o enakem obravnavanju leta 2019 ni bila sprejeta, zato je pravni okvir EU za nediskriminacijo ostal nedokončan, vendar je program za enakost napredoval zaradi imenovanja nove komisarke za enakost in sprejetja novih pravnih instrumentov, povezanih z evropskim stebrom socialnih pravic. Pomanjkljivi učinkovitost in neodvisnost organov za enakost, ki so eden ključnih elementov okvira politike enakosti, sta še naprej povzročali zaskrbljenost. EU in države članice so sprožile pobude za okrepitev zbiranja in uporabe podatkov o enakosti, med drugim tudi s preverjanjem diskriminacije. Zaradi nacionalnih politik enakosti in nediskriminacije so bili sprejeti zakonodaja in akcijski načrti. Cilj nekaterih je izboljšati zaščito skupin, ki so še zlasti ranljive, druge pa so namenjene boljšemu izvajanju prepovedi diskriminacije. Več držav članic je doseglo napredek na področju temeljnih pravic lezbijk in gejev ter biseksualnih, transspolnih in interspolnih oseb (LGBTI), obenem pa se je v drugih državah članicah pojavilo nasprotovanje osnovni pravici do nediskriminacije.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.1

Glede na nenehne dokaze o diskriminaciji na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti in spolne usmerjenosti na področjih, kot so izobraževanje, socialna zaščita ter dostop do blaga in storitev, vključno s stanovanji, bi moral zakonodajalec Unije še naprej proučevati vse možnosti za sprejetje direktive o enakem obravnavanju brez nadaljnega odlašanja. S tem bi zagotovili, da bodo ta ključna področja življenja z zakonodajo EU celovito zaščiteni pred diskriminacijo.

Zakonodaja EU za boj proti diskriminaciji na podlagi spola, rase ali narodnosti, vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti ali spolne usmerjenosti temelji na členu 19 Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU). Svet EU je doslej sprejel zakonodajo, ki zagotavlja zaščito pred diskriminacijo na podlagi spola in rase ali narodnosti na ključnih področjih življenja. Ti vključujejo zaposlovanje in delo, izobraževanje, socialno zaščito ter dostop do blaga in storitev, vključno s stanovanji. Po drugi strani zakonodaja EU zaščito pred diskriminacijo na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti in spolne usmerjenosti zagotavlja le na področju zaposlovanja. V skladu s pravom EU so zato nekatere lastnosti iz člena 19 PDEU (spol in rasa ali narodnost) bolj zaščitene kot druge (vera ali prepričanje, invalidnost, starost in spolna usmerjenost).

Evropska komisija je leta 2008 predlagala direktivo o enakem obravnavanju (COM(2008) 426), s katero bi to vrzel zapolnili, tako da bi zaščito pred diskriminacijo na podlagi vere ali prepričanja, invalidnosti, starosti in spolne usmerjenosti razširili na področja izobraževanja, socialne zaščite ter dostopa do blaga in storitev.

Leta 2019 je znova prišlo do poskusov, da bi se pogajanja v Svetu o tem ključnem pravnem instrumentu premaknila z mrtve točke. Evropska komisija je predlagala, naj se v skladu s premostitveno klavzulo iz člena 48(7) Pogodbe o Evropski uniji (PEU) namesto režima soglasja uporabi režim kvalificirane večine. Finsko predsedstvo Sveta je sklicalo orientacijsko razpravo ministrov o možnostih za napredek. V razpravi se je pokazalo, da številne države članice EU podpirajo sprejetje direktive, da bi z njo zapolnili vrzeli v zakonodaji EU in vsem zagotovili pravico do enake obravnave, vendar Svet do konca leta ni dosegel potrebnega soglasja.

Diskriminacija in neenakosti iz različnih razlogov so še vedno prisotni v vsakodnevnem življenju v vsej EU, kar potrjujejo ugotovitve raziskav agencije FRA, posebne raziskave Eurobarometra o diskriminaciji v EU in nacionalnih študij na podlagi preverjanja diskriminacije iz leta 2019. Raziskave agencije FRA tudi dosledno kažejo, da ljudje diskriminacijo, ki jo doživijo, redko prijavijo, čeprav imajo vse države članice EU organe za enakost, kot določajo direktiva o rasni enakosti (2000/43/ES) in več direktiv o enakosti spolov.

Ena glavnih nalog organov za enakost je žrtvam diskriminacije zagotavljati neodvisno pomoč pri njihovih pritožbah. Žrtve so na vprašanje, zakaj diskriminacije niso prijavile, najpogosteje odgovorile, da so menile, da se s tem ne bi nič spremenilo. To kaže, da obstajajo izzivi za učinkovitost, neodvisnost in ustreznost človeških, finančnih in tehničnih virov organov za enakost. Ti izzivi so opazni tudi v poročilih za posamezne države, ki jih je leta 2019 v svojem petem ciklu spremljanja objavila Evropska komisija za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) pri Svetu Evrope.

Podatki o enakosti so nepogrešljivi za oblikovanje politik nediskriminacije na podlagi dokazov, spremljanje trendov in ocenjevanje izvajanja protidiskriminacijske zakonodaje, vendar skupina EU na visoki ravni za nediskriminacijo, enakost in raznolikost priznava, da države članice EU še nimajo usklajenega pristopa k zbiranju in uporabi takih podatkov.

Skupina na visoki ravni je prepoznala tudi druge izzive, ki so skupni državam članicam, vključujejo pa neravnovesje pri zbiranju podatkov o razlogih za diskriminacijo in področjih življenja ter pomanjkljivo posvetovanje z ustreznimi deležniki, ko se zbiranje podatkov načrtuje in izvaja. V dokumentu *Guidelines on improving the collection and use of equality data* (Smernice za izboljšanje zbiranja in uporabe podatkov o enakosti), ki ga je skupina na visoki ravni sprejela leta 2018, so konkretne smernice za obravnavanje teh izzivov na nacionalni ravni.

Leta 2019 je podskupina skupine na visoki ravni za podatke o enakosti, ki jo vodi agencija FRA, objavila dodatni orodji. Zbirka praks v zvezi s podatki o enakosti ponuja ideje za izvajanje smernic v praksi, diagnostično orodje za evidentiranje pa se lahko uporablja za prepoznavanje podatkovnih vrzeli in kot podlaga za razvoj podatkovnega središča o enakosti. Nekatere države članice EU smernice in dodatni orodji že uporabljajo kot podlago za izboljšave. Čeprav so smernice namenjene državam članicam, jih lahko po analogiji uporabijo tudi institucije EU za okrepitev spremljanja raznolikosti.

V letu 2019 se je povečala tudi uporaba preverjanja diskriminacije za zagotavljanje objektivnih dokazov o diskriminaciji. Tako preverjanje koristno dopolnjuje druge vire, kot so ankete o izkušnjah z diskriminacijo. Poleg tega so številne države članice EU več pozornosti namenile diskriminaciji na podlagi prepleta ali presečišča več razlogov – večplastni in presečni diskriminaciji.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.2

Države članice EU bi morale zagotoviti, da lahko organi za enakost učinkovito izpolnjujejo naloge, ki so jim dodeljene v skladu z zakonodajo EU o nediskriminaciji. To pomeni, da je treba organom za enakost zagotoviti neodvisnost in dovolj virov. Pri tem bi morale države članice ustrezno upoštevati priporočilo Evropske komisije o standardih za organe za enakost in revidirano splošno politično priporočilo komisije ECRI št. 2.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.3

Države članice EU bi morale okrepiti prizadevanja za usklajen pristop k zbiranju podatkov o enakosti, da bi jih lahko uporabile kot osnovo za politike na podlagi dokazov na področju enakosti in nediskriminacije. Opirati bi se morale na celovit sklop orodij za zbiranje podatkov, vključno z raziskavami in preverjanjem diskriminacije, ter pripraviti strategije za ustrezno zajemanje situacij, v katerih se prepletajo ali sekajo različni razlogi za diskriminacijo. Pri tem bi morale države članice EU ustrezno upoštevati smernice za izboljšanje zbiranja in uporabe podatkov o enakosti, ki jih je sprejela skupina EU na visoki ravni za nediskriminacijo, enakost in raznolikost. Izkoristile bi lahko tudi orodje za evidentiranje in zbirko praks, ki te smernice dopolnjujeta. Institucije in organi EU bi morali razmisliti o uporabi teh smernic v svojih strukturah.

MNENJE AGENCIJE FRA 2.4

Države članice EU naj še naprej sprejemajo in izvajajo posebne ukrepe, s katerimi bodo zagotovile, da bodo lahko osebe LGBTI v celoti uživale vse svoje temeljne pravice v skladu s pravom EU in nacionalnim pravom. Države članice bi morale sprejeti ukrepe za obravnavo škodljivega učinka homofobnih in transfobnih izjav javnih organov ali uradnikov. Upoštevat bi morale razpoložljive dokaze o diskriminaciji, vključno s podatki iz druge raziskave agencije FRA o osebah LGBTI, ter poiskati in ustrezno obravnavati vrzeli v zaščiti. Sprejeti bi morale zlasti ukrepe za zagotavljanje varnosti mladih oseb LGBTI v šoli.

Evropski parlament je februarja 2019 pozval Evropsko komisijo, naj sprejme nov strateški dokument za spodbujanje enakosti oseb LGBTI v prihodnjih letih, ki bi sledil dokumentu *List of actions by the Commission to advance LGBTI equality* (Seznam ukrepov Komisije za spodbujanje enakosti oseb LGBTI) za obdobje 2016–2019. Evropska komisija je v svoj delovni program za leto 2020 vključila namensko strategijo za zagotavljanje enakosti oseb LGBTI po vsej EU.

Leta 2019 je več držav članic doseglo napredek na področju temeljnih pravic oseb LGBTI. Zlasti istospolni pari so dobili več pravic, protidiskriminacijski zakoni pa so bili izrecno razširjeni na spolno identiteto ali spolne značilnosti.

V nekaterih državah članicah so parlamenti zavrnil predloge zakonov, namenjene pravnemu priznanju istospolnih parov, v nekaterih drugih pa je v zvezi z enakostjo oseb LGBTI nazadovala pravica do nediskriminacije ali svobode zbiranja.

Leta 2019 je agencija FRA izvedla drugo raziskavo o osebah LGBTI, rezultati pa kažejo, da te osebe na številnih področjih življenja še vedno doživljajo diskriminacijo. Evropski parlament je 18. decembra sprejel resolucijo o javnem diskriminiranju oseb LGBTI in sovražnem govoru proti njim, v kateri je obravnaval trenutne skrb vzbujajoče trende, ki se pojavljajo v EU. Ti vključujejo „napade na družbene centre LGBTI v več državah članicah [...], homofobne izjave in sovražni govor proti osebam LGBTI [...], zlasti v okviru volitev, in pravne instrumente, ki bi se lahko uporabljali za omejevanje medijev [...], izobraževanja in dostopa do drugih oblik vsebin na način, ki neupravičeno omejuje svobodo izražanja v zvezi z vprašanji LGBTI“.

3.

RASIZEM, KSENOFOBIIJA IN S TEM POVEZANA NESTRPNOST

Devetnajst let po sprejetju direktive o rasni enakosti in enajst let po sprejetju okvirnega sklepa o boju proti rasizmu in ksenofobiji več držav članic še vedno ni poskrbelo za pravilen prenos in uporabo ustrezne zakonodaje EU. Evropsko sodišče za človekove pravice in nacionalna sodišča so določila standarde glede omejevanja svobode govora ter spodbujanja k sovraštvu in sovražnega govora. V letu 2019 je bilo v politiki EU na področju antisemitizma nekaj novosti, zelo malo pa se jih je nanašalo na rasizem in ksenofobijo. Nekatere države članice so sprejele politike za boljšo obravnavo rasizma in spodbujanje ljudi k prijavljanju kaznivih dejanj iz sovraštva, vendar je bilo njihov učinek težko oceniti. Ugotovitve raziskav in anket kažejo, da so bili pripadniki manjšin in migranti še naprej deležni nadlegovanja, nasilja ter diskriminacije na podlagi rase ali narodnosti na različnih področjih življenja v EU. Raziskave v številnih državah članicah so pokazale, da je bilo diskriminatorno etnično profiliranje izziv tudi v letu 2019.

Člen 1 okvirnega sklepa o boju proti rasizmu in ksenofobiji (2008/913/PNZ) določa ukrepe, ki jih morajo države članice sprejeti za kaznovanje namernih dejanj rasizma in ksenofobije, v členu 4 pa je določeno, da morajo sodišča motive iz pristranskosti obravnavati kot oteževalno okoliščino oziroma jih upoštevati pri izrekanju kazni storilcem kaznivih dejanj. V uvodni izjavi 63 direktive o pravicah žrtev (2012/29/EU) je poudarjeno, da je za spodbujanje in olajšanje prijavljanja kaznivih dejanj bistveno, da so javni uslužbenci ustrezno usposobljeni in da se uvedejo ukrepi, ki bi omogočili prijavljanje s strani tretjih oseb. Izvajanje prava EU pomeni, da je treba žrtvam in pričam omogočiti prijavljanje kaznivih dejanj iz sovraštva, policija pa mora identificirati žrtve kaznivih dejanj iz sovraštva in ob prijavi zabeležiti rasistične motive.

Poročila mednarodnih organov za spremljanje in organizacij civilne družbe kažejo, da več držav članic do leta 2019 še ni v celoti in pravilno preneslo določb okvirnega sklepa. Evropsko sodišče za človekove pravice in nacionalna sodišča so omejila izkoriščanje svobode govora za upravičevanje sovražnega govora in spodbujanja k sovraštvu. Nekatere države članice so sprejele smernice za osebje v kazenskem pravosodju o preiskavah in pregonu kaznivih dejanj iz sovraštva. Več jih je nezadostno prijavljanje obravnavalo z uvedbo prijavljanja s strani tretjih oseb in vključevanjem skupnosti. Kljub temu raziskave agencije FRA in druge študije dosledno kažejo, da so kazniva dejanja iz sovraštva še vedno v veliki meri neprijavljena in nezabeležena, nacionalno zbiranje podatkov o njih pa je pomanjkljivo.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.1

Države članice EU bi morale v celoti in pravilno prenesti in uporabljati določbe okvirnega sklepa o boju proti rasizmu in ksenofobiji. Poleg tega bi morale sprejeti potrebne ukrepe, s katerimi bi inkriminirale kazniva dejanja zaradi pristranskosti (kazniva dejanja iz sovraštva), tako da bi rasistični in ksenofobni motivi veljali za oteževalno okoliščino.

Države članice EU bi morale sprejeti ukrepe, s katerimi bi spodbujale prijavljanje kaznivih dejanj iz sovraštva in olajšale usmerjanje žrtev k podpornim službam. Poleg tega bi morale zagotoviti, da se za vsako domnevno kaznivo dejanje iz sovraštva opravi učinkovito evidentiranje, preiskava, pregon in sojenje. To bi bilo treba narediti v skladu z veljavno nacionalno, evropsko in mednarodno zakonodajo o človekovih pravicah ter zakonodajo EU o človekovih pravicah.

Države članice EU bi si morale dodatno prizadevati za sistematično beleženje, zbiranje in vsakoletno objavo podatkov o kaznivih dejanjih iz sovraštva. Podatki bi morali biti razčlenjeni vsaj po motivu iz pristranskosti, vrsti kaznivega dejanja ter spolu in starosti žrtev in storilcev, da bi lahko države članice pripravile učinkovite pravne in politične odzive na podlagi dokazov. Vsi podatki bi morali biti zbrani v skladu z nacionalnimi pravnimi okviri in zakonodajo EU o varstvu podatkov.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.2

Države članice EU bi morale znatno izboljšati učinkovitost svojih ukrepov in institucionalnih ureditev za izvrševanje evropske in nacionalne protidiskriminacijske zakonodaje. Države članice bi morale zlasti zagotoviti, da so sankcije dovolj učinkovite, sorazmerne in odvračilne. S tem se lahko zmanjšajo ovire, s katerimi se srečujejo pripadniki etničnih manjšin in priseljenci, ko želijo dostopati do izobraževanja, zaposlitve in storitev, vključno s stanovanji.

Za preprečevanje morebitne pristranskosti do pripadnikov etničnih manjšin ter zagotavljanje enakega dostopa do trga dela in udeležbe na njem bi lahko ukrepi vključevali različne elemente, kot so politike anonimnega zaposlovanja, spremljanje diskriminacijskih praks, ozaveščanje in usposabljanje o nezavedni pristranskosti, podpiranje delodajalcev in socialnih partnerjev pri boju proti diskriminaciji in oviram za udeležbo na trgu dela ter zagotavljanje protidiskriminacijskega usposabljanja delodajalcem v zasebnih podjetjih in javnih službah.

MNENJE AGENCIJE FRA 3.3

Države članice EU bi morale za zagotovitev, da policisti pri opravljanju svojih dolžnosti ne izvajajo diskriminatornega etničnega profiliranja, razviti posebne in praktične smernice, pripravljene za uporabo. Take smernice bi morali izdati organi kazenskega pregona ter jih vključiti v standardne operative postopke policije in v kodekse ravnanja za policiste. Države članice bi morale take smernice sistematično posredovati vodilnim uslužbencem organov kazenskega pregona.

Člen 21 Listine o temeljnih pravicah prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi narodnosti ali rase, člen 3 direktive o rasni enakosti (2000/43/ES) pa prepoveduje vsakršno diskriminacijo na podlagi narodnosti ali rase pri dostopu do izobraževanja, zaposlitve, storitev, vključno s stanovanji, ter socialne zaščite, vključno z zdravstvenim varstvom. Poročila Evropske komisije in mednarodnih organov za spremljanje človekovih pravic kažejo, da si morajo države članice bolj prizadevati za pravilno izvajanje določb direktive. Kot kažejo ugotovitve raziskav agencije FRA in drugih raziskav, se pripadniki etničnih manjšin, vključno z migranti, v EU še naprej srečujejo z diskriminacijo na vseh področjih življenja, najpogosteje pri iskanju zaposlitve in stanovanja.

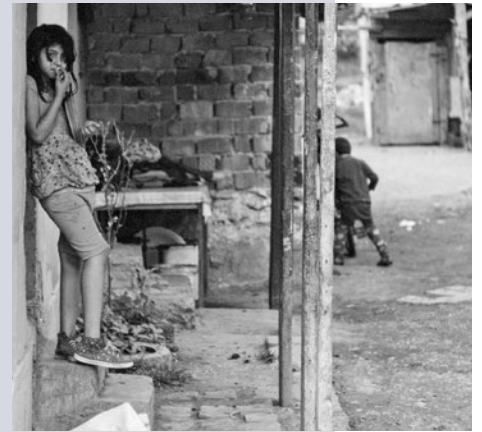

Raziskave v več državah članicah kažejo, da policija še vedno izvaja diskriminatorno etnično profiliranje. Tako profiliranje lahko omaja zaupanje v kazenski pregon, poleg tega pa je v nasprotju z načeli Mednarodne konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije in drugimi mednarodnimi standardi, vključno s tistimi, ki jih vsebujejo Evropska konvencija o človekovih pravicah in povezana sodna praksa Evropskega sodišča za človekove pravice ter Listina EU o temeljnih pravicah in direktiva o rasni enakosti.

4.

ENAKOST IN VKLJUČEVANJE ROMOV

Leta 2019 je minilo deset let, odkar je Svet EU sprejel sklepe o vključevanju Romov, ki so bili pripravljene na prvi seji platforme EU za vključevanje Romov. Dokument vsebuje deset skupnih osnovnih načel vključevanja Romov. Načelo 4 je poziv, naj vse politike o vključevanju Romov podpirajo „umeščanje Romov v osrednje tokove družbe (z njihovimi izobraževalnimi ustanovami, možnostmi za zaposlovanje in stanovanji)“ ter odpravijo „deloma ali povsem segregirane šole oziroma stanovanja“, kjer še vedno obstajajo. Vendar raziskave in poročila agencije FRA ter *Poročilo o izvajanju nacionalnih strategij vključevanja Romov*, ki ga je pripravila Evropska komisija leta 2019, kažejo, da je bilo v desetih letih prizadevanj na ravni EU ter mednarodni, nacionalni in lokalni ravni doseženih le malo konkretnih sprememb. Številni Romi še vedno živijo segregirano. Srečujejo se s sovražnostjo neromskih sosedov ter ne zaupajo lokalni in nacionalni politiki, v okviru katerih niso bili sprejeti učinkoviti ukrepi za preprečevanje anticiganizma.

V dokumentu *Guidance for Member States on the use of European Structural and Investment Funds in tackling educational and spatial segregation* (Smernice za države članice o uporabi evropskih strukturnih in investicijskih skladov pri odpravljanju izobraževalne in prostorske segregacije), ki ga je izdala Evropska komisija, je določeno, da je treba pri vseh stanovanjskih operacijah in operacijah izobraževanja načelo odprave segregacije upoštevati kot prvo možnost. Posebej je poudarjeno, da se je treba izogibati gradnji novih šol v prostorsko segregiranih soseskah.

Od zadnje raziskave agencije FRA leta 2016 je le malo dokazov o napredku pri preprečevanju segregacije v izobraževanju. Romske učence še naprej pošiljajo v ločene razrede ali šole, v nekaterih primerih celo segregirane posebne šole, čeprav so strokovnjaki in organizacije civilne družbe pripravili zbirke orodij, vodiče in priročnike o odpravi segregacije v izobraževanju.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.1

Države članice EU bi morale okrepiti prizadevanja za odpravo segregacije v šolah, kot je določeno v direktivi o rasni enakosti, da bi preprečile diskriminacijo na podlagi rase ali narodnosti in se borile proti anticiganizmu. Pri tem bi morale razmisliti o uporabi različnih metod. Lahko bi na primer pregledale območja, zajeta v šolska okrožja, ter premestile romske učence, da ne bi bili zbrani samo v nekaterih šolah, obenem pa te učence podpirale, da bi izboljšali svoj učni uspeh, in spodbujale njihovo vključevanje v redne razrede.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.2

Države članice EU bi morale v svojih nacionalnih strategijah vključevanja Romov ali povezanih sklopih političnih ukrepov okrepiti elemente na področju stanovanj in tako zagotoviti, da vsi Romi živijo v nesegregiranih stanovanjih primerne standarda. Pri tem bi lahko razmislile o prilagoditvi svojih nacionalnih reformnih programov v evropskem semestru, tako da bi vanje vključile ukrepe za obravnavo hude stanovanjske prikrajšanosti Romov. Poleg tega bi morale zagotoviti, da se evropski strukturni in investicijski skladi učinkovito uporabljajo za obravnavo stanovanjske segregacije in izboljšanje dostopa do primernih stanovanj.

MNENJE AGENCIJE FRA 4.3

Države članice EU bi morale izboljšati metodologije zbiranja podatkov in orodja, ki se uporabljajo za spremljanje napredka na področju vključevanja Romov, da bi lahko zbirale podatke o enakosti na ključnih tematskih področjih, ki so zajeta v priporočilo Sveta iz leta 2013 o učinkovitih ukrepih za vključevanje Romov v državah članicah. Podatki bi morali omogočati učinkovito spremljanje prizadevanj za odpravo segregacije na nacionalni in lokalni ravni popolnoma v skladu s predpisi o varstvu osebnih podatkov.

Člen 34 Listine izrecno priznava in spoštuje pravico do socialne pomoči in pomoči pri pridobitvi stanovanj, ki naj zagotovita dostojno življenje vsem, ki nimajo zadostnih sredstev, v skladu s pravili, ki jih določajo pravo EU ter nacionalne zakonodaje, za boj proti socialni izključenosti in revščini. Poleg tega mednarodni instrumenti o človekovih pravicah, kot sta Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ter Evropska socialna listina (spremenjena), določajo, da morajo države vsem zagotoviti stanovanja primerne standarda.

Številni Romi kljub temu še vedno živijo v segregiranih okoljih, pogosto v izredno slabih pogojih. Nekatere lokalne uprave še naprej izseljujejo Rome, ki živijo v hišah ali barakah brez gradbenega dovoljenja, ne da bi spoštovale varovala mednarodnega prava o človekovih pravicah, in jih puščajo brez doma.

Segregacija na podlagi narodnosti je v nasprotju s členom 21 Listine EU o temeljnih pravicah (prepoved diskriminacije) ter načelom 3 (enake možnosti) in načelom 19 (stanovanja) evropskega stebra socialnih pravic.

Ukrepi za obravnavo segregacije bi morali temeljiti na podatkih, razčlenjenih po narodnosti, vendar večina držav članic EU takih podatkov trenutno nima. Nekatere jih ne želijo zbirati ali priznati, da je zbiranje podatkov, razčlenjenih po narodnosti, potrebno. Taki podatki bodo nujni za spremljanje predlaganih omogočitvenih pogojev, ki se uporabljajo za Evropski sklad za regionalni razvoj, Evropski socialni sklad plus in Kohezijski sklad. Eno od meril za izpolnjevanje omogočitvenega pogoja 4, ki je „bolj socialna Evropa z izvajanjem evropskega stebra socialnih pravic“, posebej zahteva, naj nacionalne strategije vključevanja Romov vsebujejo ukrepe za preprečevanje in odpravo segregacije.

5.

AZIL, VIZUMI, MIGRACIJE, MEJE IN VKLJUČEVANJE

Spoštovanje temeljnih pravic na mejah je še naprej eden glavnih izzivov na področju človekovih pravic v EU. Prihajalo je do smrti na morju, groženj humanitarnim reševalnim ladjam ter obtožb o nasilju in neformalnem zavračanju. V peščici držav članic so se prisilci za azil še naprej srečevali s prezasedenostjo in brezdomstvom. V prvem petletnem ciklu schengenskih ocenjevanj so bile vrzeli na področju temeljnih pravic ugotovljene v politikah vračanja, pri upravljanju meja pa v manjši meri. EU je sprejela zakonodajo, ki zagotavlja pravno podlago za interoperabilnost njenih obsežnih informacijskih sistemov. Instrumenti, ki urejajo te sisteme, imajo varovala, vendar je njihova učinkovitost odvisna od tega, kako se izvajajo. Medtem se je število pridržanih otrok priseljencev povečalo. Mladoletniki brez spremstva, ki so dopolnili 18 let, so se še vedno srečevali z vrzeli v pravicah in storitvah, ki so ogrožale njihovo socialno vključevanje.

Spoštovanje temeljnih pravic na mejah ostaja eden glavnih izzivov v EU. Obtožbe o nasilju in neformalnem zavračanju so se leta 2019 nadaljevale. Poleg tega so ljudje umirali na morju, ko so poskušali doseči EU, humanitarne reševalne ladje pa so bile deležne groženj. Zaradi zamud pri izkrcanju sta bili ogroženi varnost in telesna celovitost migrantov in beguncev, rešenih na morju. Okrepljena pooblastila EU na mejah prinašajo večjo odgovornost na področju človekovih pravic. Zakonodajalec Unije je agenciji Frontex zagotovil različna notranja orodja za zaščito temeljnih pravic.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.1

Države članice EU bi morale okrepiti svoje preventivne ukrepe proti vsakršnim zlorabam s strani organov kazenskega pregona. Poleg tega bi morale učinkovito preiskati vse verodostojne izjave, ki organe kazenskega pregona obtožujejo zavračanja vstopa in vračanja ter nasilja na mejah, zlasti izjave zakonsko določenih nacionalnih organov za človekove pravice. Države članice EU bi morale sodelovati z ustreznimi mednarodnimi organizacijami in tretjimi državami, da bi se zagotovilo varno, hitro in predvidljivo izkrcanje migrantov in beguncev, rešenih na morju, v skladu z načelom nevračanja. Evropska agencija za mejno in obalno stražo bi morala zagotoviti učinkovito izvajanje vseh določb o temeljnih človekovih pravicah iz svoje nove uredbe.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.2

Za spodbujanje otrokove pravice do varstva in oskrbe v skladu z mednarodnim pravom in pravom EU bi morale EU in njene države članice oblikovati verodostojne in učinkovite sisteme, ki bi odpravili potrebo po pridržanju otrok za namene azila ali vračanja. To velja za vse otroke, ne glede na to, ali so v EU sami ali z družino.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.3

Evropska komisija bi morala v schengenskih ocenjevanjih večjo pozornost nameniti varovalom temeljnih pravic iz zakonika o schengenskih mejah, vključno s spoštovanjem načela nevračanja.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.4

Evropska komisija bi morala pri operacionalizaciji obsežnih informacijskih sistemov in ocenjevanju njihovega učinka na temeljne pravice v celoti izkoristiti strokovno znanje specializiranih organov in agencij za človekove pravice na nacionalni ravni in ravni EU.

EU in njene države članice bi morale v vse tehnične specifikacije za delovanje obsežnih informacijskih sistemov in njihovo interoperabilnost vgraditi trdne določbe o temeljnih pravicah, zlasti zahteve glede varstva podatkov in nediskriminacije. S tem bi zagotovili, da bodo v panogi, ki dobavlja take sisteme, dovolj pozorni na potrebo po skladnosti z ustreznimi mednarodnimi in evropskimi pravnimi določbami. Med ukrepi bi lahko bili zavezujoča zahteva po vključevanju izvedencev za varstvo podatkov in strokovnjakov o človekovih pravicah v skupine, ki razvijajo tehnologijo, da bi zagotovili vgrajeno skladnost s temeljnimi pravicami.

MNENJE AGENCIJE FRA 5.5

Evropska komisija bi morala v novem akcijskem načrtu za integracijo in vključevanje, predvidenem za leto 2020, poudariti, da je treba mladoletnikom brez spremstva še naprej zagotavljati podporo pri prehodu v odraslost. Poleg tega bi morala države članice EU spodbujati, naj v celoti izkoristijo možnosti, ki jih ponuja nacionalno pravo.

Pravo EU sicer ne prepoveduje upravnega pridržanja otrok v kontekstu migracij, veljajo pa stroge zahteve, ki izhajajo iz Listine in sodne prakse Evropskega sodišča za človekove pravice. Otroku, ki je zaprosil za azil ali je v postopkih vračanja, se lahko prostost odvzame samo kot izjemen ukrep, ko so izčrpane vse druge možnosti. V praksi pa pridržanje otrok priseljencev v EU pogosto ni izjemen ukrep.

Schengenski ocenjevalni in spremljevalni mehanizem se uporablja za spremljanje izvajanja schengenskega pravnega reda – korpusa prava EU, ki je bil uzakonjen kot nadomestilo za odsotnost nadzora na notranjih mejah. V prvem petletnem ciklu schengenskih ocenjevanj so bile vrzeli na področju varstva temeljnih pravic ugotovljene v politikah vračanja, pri upravljanju meja pa v manjši meri.

EU je na območju svobode, varnosti in pravice vzpostavila tri obsežne informacijske sisteme ter sprejela zakonodajo za vzpostavitev nadaljnjih treh. Taki informacijski sistemi prispevajo k upravljanju migracij, azila, meja in policijskega sodelovanja, s čimer krepijo notranjo varnost. Obsežni informacijski sistemi EU so interoperabilni in vključujejo ustrezna varovala temeljnih pravic, vendar se morajo v sistemih ta varovala tudi uporabljati v praksi. Komisija mora v skladu z uredbami o interoperabilnosti oceniti učinek interoperabilnosti na temeljne pravice in na pravico do nediskriminacije.

Ko mladoletniki brez spremstva dopolnijo 18 let, se srečajo z vrzeli v pravicah in storitvah, kar jih ovira na poti do socialne vključenosti. Številne države članice EU imajo ureditve za ciljno usmerjeno podporo takim osebam tudi po 18. letu, vendar so je v praksi deležni le redki.

6.

INFORMACIJSKA DRUŽBA, ZASEBNOST IN VARSTVO PODATKOV

Leto 2019 je bilo prvo polno leto, v katerem se je uporabljala splošna uredba o varstvu podatkov. Nadzorni organi za varstvo podatkov so z obnovljenim in razširjenim mandatom vodili proces izvrševanja v EU. Soočili so se z veliko delovno obremenitvijo, ki se je stalno povečevala. Organizacije civilne družbe, specializirane za varstvo podatkov, so se pokazale kot močne zaveznice pri izvajanju uredbe. Obenem so se zaradi vse večje uporabe novih tehnologij, kot sta umetna inteligenca in prepoznavanje obraza, še naprej pojavljali izzivi za temeljne pravice, med drugim tudi na področjih zasebnosti in varstva podatkov. Zloraba osebnih podatkov in novih tehnologij je kot v prejšnjih letih ogrožala temeljne pravice in demokratične procese. Izzivi v zvezi z nezakonitimi spletnimi vsebinami in dezinformacijami so se nadaljevali, kar je nacionalne in mednarodne deležnike spodbudilo k ponovnemu razmisleku o pravnih in tehničnih možnostih za njihovo učinkovito obravnavanje.

Odkar je začela veljati splošna uredba o varstvu podatkov, se je delovna obremenitev nadzornih organov za varstvo podatkov povečala kot še nikoli. Število preiskav in pritožb se je v večini držav članic EU podvojilo, stiki z javnimi in zasebnimi subjekti, ki obdelujejo osebne podatke, pa so se v nekaterih primerih celo potrojili. Obenem so morali nadzorni organi pripraviti dejavnosti za ozaveščanje in usposabljanje, da bi posameznikom in strokovnjakom za varstvo podatkov pojasnili zahteve glede varstva podatkov.

V številnih nadzornih organih za varstvo podatkov so se leta 2019 povečali finančni in človeški viri, vendar je več organov poudarilo, da še vedno ne zadoščajo za spoprijemanje z delovno obremenitvijo. To bi lahko organe oviralo pri izpolnjevanju mandata.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.1

Države članice EU bi morale zagotoviti, da imajo nacionalni nadzorni organi za varstvo podatkov dovolj virov za učinkovito izvajanje mandata. Podpirati bi morale neodvisne in objektivne preglede delovne obremenitve nacionalnih nadzornih organov za varstvo podatkov, s katerimi bi ocenili, ali jim trenutni proračuni in človeški viri omogočajo izpolnjevanje mandata in nalog.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.2

Države članice EU bi morale usposobljenim organizacijam civilne družbe kot ključnim deležnikom pri uporabi in izvrševanju pravil o varstvu podatkov zagotoviti ustrezna finančna sredstva. Agencija FRA države članice EU odločno spodbuja k uporabi uvedne klavzule člena 80(2) splošne uredbe o varstvu podatkov v nacionalnem pravu, s čimer bi usposobljenim organizacijam civilne družbe omogočile vlaganje pritožb o kršitvah varstva podatkov neodvisno od pooblastila posameznika, na katerega se nanašajo osebni podatki.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.3

EU in nacionalni zakonodajalci bi morali zagotoviti, da se v sedanjih in prihodnjih regulativnih okvirih ter pripravljanih zakonodajnih postopkih obravnavajo in spodbujajo pregledne in temeljite ocene učinka na temeljne pravice pri vsaki uporabi tehnologij umetne inteligence. To je treba dopolniti z nadzorom, ki ga izvajajo neodvisni nadzorni organi ter je bistven za zagotavljanje prevzemanja odgovornosti, zanesljivosti in pravičnosti.

Pravno in tehnično strokovno znanje usposobljenih organizacij civilne družbe je bistveno za uporabo pravic do varstva podatkov in zasebnost. V členu 80(1) splošne uredbe o varstvu podatkov je določena pravica posameznika, na katerega se nanašajo osebni podatki, da pooblasti neprofitno telo, organizacijo ali združenje, da ga zastopa. To je dobrodošel korak, vendar so le redke države članice izkoristile člen 80(2), ki jim omogoča, da takim telesom dovolijo sprožanje pravnih postopkov brez pooblastila posameznika, na katerega se nanašajo osebni podatki.

Kot v primeru nadzornih organov se je tudi delovna obremenitev organizacij civilne družbe s preiskavami in pritožbami znatno povečala, odkar je začela veljati splošna uredba o varstvu podatkov, vendar se te organizacije soočajo z dodatnimi izzivi, ker so njihovi viri skromni. Poleg tega je zaradi tehnične zahtevnosti težko pridobiti dokaze o morebitnih kršitvah temeljnih pravic.

EU si v boju za inovacije in razvoj orodij umetne inteligence prizadeva za vodilni položaj. Številne države članice EU, ki umetno inteligenco uporabljajo v varnostnem in socialno-ekonomskem sektorju, se pri zagotavljanju preglednosti tehnologije srečujejo z velikimi izzivi. Kljub stalnim prizadevanjem za ozaveščanje o etični uporabi umetne inteligence se Evropejci še vedno ne zavedajo posledic za temeljne pravice, kot sta pravici do zasebnosti in nediskriminacije, in ne vedo, kako se tehnologija umetne inteligence pravzaprav uporablja. Izziv je na primer dokazati, da je prišlo do diskriminacije, če se pri avtomatiziranem odločanju uporabljajo zapleteni algoritmi. Poleg tega lahko profiliranje pri avtomatizirani obdelavi podatkov vodi do socialne izključenosti, kar države članice dojemajo kot veliko družbeno tveganje. Na podlagi nekaj sodnih zadev se že oblikujejo in spodbujajo spremembe procesov oblikovanja politik in zakonodaje. Ni

dobro uveljavljeno, kako bi bilo mogoče varovati temeljne pravice in spremljati skladnost, še preden pride do kršitev.

Pet let po tem, ko je Sodišče Evropske unije razveljavilo direktivo o hrambi podatkov (2006/24/ES), je bil na ravni EU in držav članic dosežen le majhen napredek pri prilagajanju obstoječih pravil zahtevam v sodni praksi Sodišča Evropske unije. Večina prizadevanj držav članic je osredotočena na zahteve glede zakonitega dostopa organov kazenskega pregona do podatkov, ki jih hranijo ponudniki storitev. Vendar je z redkimi izjemami večina držav članic obdržala splošno shemo hrambe podatkov, ki zajema vse naročnike in registrirane uporabnike, vsa sredstva elektronske komunikacije ter vse podatke o prometu brez razlikovanja, omejitve ali izjeme glede na cilj. Nacionalna sodišča so Sodišče Evropske unije zaprosila za dodatno pojasnilo meril, določenih v prejšnjih zadevah, in več predhodnih odločb o tem je še v pripravi.

MNENJE AGENCIJE FRA 6.4

Države članice EU bi morale pregledati nacionalna pravila o hrambi podatkov pri ponudnikih storitev, da bi jih uskladile z zahtevami sodne prakse Sodišča Evropske unije.

7.

OTROKOVE PRAVICE

Trideset let po sprejetju Konvencije OZN o otrokovih pravicah je v letu 2019 prišlo do novosti v politiki na ravni EU. Nova Evropska komisija se je zavezala, da bo sprejela novo celovito strategijo o otrokovih pravicah, med prednostne naloge pa je vključila vzpostavitev evropskega jamstva za otroke. To je pomembno, ker je kljub rahlemu izboljšanju skoraj vsakemu četrtemu otroku v Evropi še vedno grozila revščina ali socialna izključenost. To tveganje je največje za otroke migrantskega porekla in otroke z manj izobraženimi starši. Države članice so morale do junija 2019 v nacionalno pravo vključiti direktivo o procesnih jamstvih za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskih postopkih, vendar je več držav članic med letom še pripravljalo spremembe svojega nacionalnega prava. Evropska komisija je zaradi neizpolnitve obveznosti sporočanja sprožila postopke za ugotavljanje kršitev proti sedmim državam članicam. Do leta 2020 je treba v nacionalno pravo vključiti direktivo o avdiovizualnih medijskih storitvah, ki je namenjena krepitvi spletne varnosti, vendar je bil v zvezi s tem dosežen le majhen napredek. Medtem je morala Evropska komisija sprožiti postopke za ugotavljanje kršitev proti 23 državam članicam, ker niso izvajale direktive o boju proti spolni zlorabi, čeprav se je število spletnih spolnih zlorab povečevalo.

Skoraj vsakemu četrtemu otroku v EU še vedno grozi revščina ali socialna izključenost, kar je v nasprotju s členom 24 Listine EU o temeljnih pravicah, v katerem je določeno, da imajo otroci „pravico do potrebnega varstva in skrbi za zagotovitev njihove dobrobiti“, ter evropskim stebrom socialnih pravic, v katerem je določena pravica otrok do zaščite pred revščino. Evropski parlament in Evropska komisija sta leta 2019 izrazila trdno politično zavezanost boju proti revščini otrok in vzpostavitvi evropskega jamstva za otroke. Za vzpostavitev jamstva se mora ta trdna politična zavezanost vseh institucij EU, vključno s Svetom EU, in držav članic nadaljevati.

Evropsko jamstvo za otroke naj bi zagotovilo, da ima vsak otrok, ki živi v revščini, zlasti otroci v ranljivem položaju, dostop do ustrezne prehrane, dostojnega stanovanja ter brezplačnega zdravstvenega varstva, šolanja in vzgoje in varstva v zgodnjem otroštvu. S tem bi prispevali k izpolnjevanju pravnih obveznosti EU in držav članic na področju otrokovih pravic, pa tudi k izvajanju glavne politične zaveze agende za trajnostni razvoj do leta 2030, da nihče ne sme biti zapostavljen.

Evropski parlament je poudaril pomembnost ustreznih finančnih sredstev na ravni EU in nacionalni ravni za podpiranje prihodnjega jamstva za otroke. Predlagal je, naj države članice vsaj 5,9 milijarde EUR iz Evropskega socialnega sklada plus za programsko obdobje 2021–2027 namenijo za podpiranje jamstva za otroke.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.1

Zakonodajalec Unije bi moral zagotoviti, da bo imelo prihodnje evropsko jamstvo za otroke dovolj virov iz skladov EU in da bo postalo posebna prednostna naložba v programskem obdobju 2021–2027. Institucije EU bi morale razmisliti o sprejetju priporočila za evropsko jamstvo za otroke, da bi zagotovile potrebne smernice za njegovo učinkovito izvajanje. Priporočilo bi moralo vključevati časovni načrt in konkretne politične ukrepe v skladu s pravnimi in političnimi zavezami. V okviru evropskega semestra bi bilo treba pregledovati redna poročila o napredku v zvezi s tem priporočilom, ustrezne informacije pa upoštevati v priporočilih za posamezne države, zlasti ker se bo izvajanje podpiralo iz skladov EU.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.2

Države članice EU bi morale prenesti direktivo o procesnih jamstvih, da bi zagotovile učinkovito uporabo procesnih jamstev za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku. Izvajanje direktive bi morale olajšati, tako da bi s strokovnimi smernicami in usposabljanjem pomagale delavcem v pravni stroki, ki so vključeni v kazenske postopke. Evropska komisija bi lahko države članice EU dodatno podprla, na primer z dodatnimi zakonodajnimi smernicami in olajšanjem izmenjave praktičnih izkušenj med državami članicami. Države članice EU in Evropska komisija bi morale oceniti in upoštevati izkušnje in stališča otrok o tem, ali so procesna jamstva učinkovito vzpostavljena.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.3

Države članice EU bi morale v sodelovanju s ponudniki storitev in ustreznimi akterji civilne družbe opredeliti in oblikovati primerne ukrepe za zagotavljanje jasnih informacij glede uporabe splošne uredbe o varstvu podatku v primeru otrok, da se vzpostavi ravnotežje med dolžnostjo varstva otrok in potrebo po zagotavljanju dostopa do spleta. Da se zagotovi varstvo otrok, bi morala Evropska komisija med državami članicami in ponudniki storitev olajšati dogovor glede standardnih orodij za preverjanje starosti.

MNENJE AGENCIJE FRA 7.4

Države članice EU bi morale začeti ali nadaljevati proces prenosa direktive o avdiovizualnih medijskih storitvah ter se pri tem tesno posvetovati s ponudniki storitev in ustreznimi akterji civilne družbe. Poleg tega bi morale posebno pozornost nameniti boju proti spolni zlorabi otrok na spletu, zlasti izmenjavi otroške pornografije, kot določa člen 28b direktive.

Države članice EU bi si morale na vsak način prizadevati za pravilen prenos direktive o boju proti spolni zlorabi ter zagotoviti ustrezno zakonodajo in politične ukrepe. Za cilje bi si morale določiti uspešno preprečevanje kaznivih dejanj spolne zlorabe, starosti primerno zaščito žrtev in kazenski pregon storilcev kakršne koli spolne zlorabe prek spleta.

Države članice so morale v nacionalno pravo do 11. junija 2019 vključiti direktivo o procesnih jamstvih (2016/800/EU). Direktiva zagotavlja procesna jamstva za otroke, ki so osumljene ali obdolžene osebe v kazenskem postopku, ter vključuje pravico do obrambe in domnevo nedolžnosti, kot sta določeni v členu 48 Listine EU o temeljnih pravicah, in upoštevanje predvsem koristi otroka, kot je določeno v členu 24 Listine. Direktiva v preambuli poziva k upoštevanju Smernic Sveta Evrope za otrokom prijazno pravosodje.

Vendar je do roka samo trinajst držav članic sporočilo, da so direktivo v celoti prenesle. Evropska komisija je zaradi neizpolnitve obveznosti sporočanja sprožila postopke za ugotavljanje kršitev proti sedmim državam članicam.

V členu 24 Listine EU o temeljnih pravicah je določeno, da imajo otroci pravico do varstva in tudi do svobodnega izražanja mnenja. Na spletu sta ti pravici pogosto ogroženi.

V splošni uredbi o varstvu podatkov je določeno, da mora v primeru storitev informacijske družbe, ki se ponujajo neposredno otroku, za otroke, mlajše od 16 let, nosilec starševske odgovornosti za otroka odobriti obdelavo njegovih osebnih podatkov ali dati privolitvevanj zanj, vendar lahko države članice za te namene z zakonom določijo nižjo starost, če ta starost ni nižja od 13 let. Države članice so določile različne starostne meje, ki segajo od 13 do 16 let. Večdeležniška strokovna skupina Evropske komisije o uporabi splošne uredbe o varstvu podatkov je ugotovila, da ni ustreznih smernic o starostnih mejah za privolitvevanj in orodjih za preverjanje starosti.

Revidirano direktivo o avdiovizualnih medijskih storitvah (Direktivo (EU) 2018/1808) je treba v nacionalno pravo prenesti do septembra 2020, vendar je bil na tem področju dosežen le majhen napredek. Direktiva ureja dostop otrok do vseh avdiovizualnih medijev, tudi na primer do platform za izmenjavo videov, kot sta YouTube in Instagram. Poleg tega določa, da morajo države članice sprejeti ustrezne ukrepe za preprečevanje otroške pornografije.

Medtem se število primerov spolne zlorabe otrok na spletu povečuje. Evropska komisija je leta 2019 sprožila postopke za ugotavljanje kršitev proti 23 državam članicam EU, ker niso izvajale direktive o boju proti spolni zlorabi (2011/93/EU).

8.

DOSTOP DO PRAVNEGA VARSTVA

Institucije EU so si leta 2019 prizadevale za boljši dostop žrtev do odškodnine in sodnega varstva. Svet EU je pozval k sprejetju nove strategije o pravicah žrtev. To potrjuje, da vrzeli v zaščiti žrtev še vedno obstajajo, in kaže, da so države članice zavezane uveljavljanju pravic žrtev. Svet je agencijo FRA in druge agencije EU pozval, naj podprejo države članice pri teh prizadevanjih. Nekatere države članice so leta 2019 še naprej nasprotovale Istanbulski konvenciji, kar je sprožilo zlasti močan odziv Evropskega parlamenta. Ta je pozval Sodišče Evropske unije, naj obravnava različne vidike ustrezne pravne podlage za pristop EU h konvenciji. Izzivi za neodvisnost sodišč so se nadaljevali, zaradi česar se je še bolj jasno pokazala potreba po učinkoviteje usklajenih prizadevanjih za spoštovanje pravne države. Evropska komisija je pripravila načrt za ukrepanje, v katerem je predlagala cikel pregleda pravne države.

Leta 2019 je bila zakonodaja za boljše izvajanje direktive o pravicah žrtev (2012/29/EU) sprejeta ali je začela veljati v skoraj polovici držav članic EU, vendar glede pravice žrtev do sodelovanja v postopkih ni bilo bistvenih sprememb.

Več držav članic je zapolnilo veliko vrzel v spoštovanju pravic žrtev, tako da je prvič vsem kategorijam žrtev kaznivih dejanj zagotovilo storitve za podporo žrtvam. Druge države članice so sprejele ukrepe za zaščito žrtev med postopki in preprečevanje sekundarne viktimizacije.

Svet EU je 3. decembra 2019 sprejel sklepe o pravicah žrtev, v katerih so bili deloma uporabljeni dokazi iz poročil agencije FRA iz leta 2019 o pravicah žrtev nasilnih kaznivih dejanj. V sklepih je priznано, da so potrebni ukrepi za izboljšanje dostopa žrtev do sodnega varstva in odškodnine. Poleg tega Svet v sklepih poziva Evropsko komisijo, naj pripravi strategijo EU za pravice žrtev za obdobje 2020–2024.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.1

Države članice EU naj nadaljujejo prizadevanja za učinkovito izvajanje pravic žrtev v praksi. Posebno pozornost bi morale nameniti uvedbi ukrepov, s katerimi bi zagotovile, da imajo žrtve dostop do odškodnine med kazenskimi postopki in da kot žrtve nasilnih kaznivih dejanj prejmejo primerno odškodnino za škodo, ki so jo zaradi teh kaznivih dejanj utrpeli. Poleg tega bi morale države članice okrepiti prizadevanja, da bi žrtvam zagotovile primerno vlogo v ustreznih sodnih postopkih.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.2

EU in vse države članice EU, ki tega še niso storile, naj ratificirajo Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija). Agencija FRA države članice spodbuja, naj obravnavajo vrzeli v nacionalni zakonodaji na področju zaščite žensk, ki so žrtve nasilja.

MNENJE AGENCIJE FRA 8.3

EU in njene države članice naj še naprej krepijo prizadevanja in sodelovanje za ohranjanje in okrepitev neodvisnosti sodstva, ki je ključni sestavni del pravne države. Prizadevanja v zvezi z novim predlogom cikla pregleda pravne države bi lahko vključevala izboljšane smernice držav članic EU za prepoznavanje in obravnavo morebitnih vprašanj glede pravne države. Poleg tega bi morale zadevne države članice EU takoj sprejeti ukrepe, da bi v celoti spoštovale ustrezne sodbe Sodišča Evropske unije, in delovati v skladu s priporočili, kot so tista, ki jih Evropska komisija izda kot del postopka v zvezi s pravno državo.

Leta 2019 je Konvencijo Sveta Evrope o preprečevanju nasilja nad ženskami in nasilja v družini ter o boju proti njima (Istanbulska konvencija) ratificirala Irska, s čimer je do konca leta Konvencijo ratificiralo skupno 21 držav članic EU. Več držav članic je sprejelo ukrepe za inkriminacijo vseh neprostopoljnih spolnih dejanj, kot je določeno v členu 36 Istanbulske konvencije, tako da kaznivih dejanj, kot je posilstvo, ne omejujejo samo na primere, ko je bila uporabljena sila ali fizično nasilje.

EU si je prizadevala, da bi konvencijo ratificirale EU in vse države članice, nekatere države članice pa so konvenciji glasno nasprotovali, čeprav so jo podpisale.

Neodvisno sodstvo je temelj pravne države in dostopa do sodnega varstva (glej člen 19 PEU, člen 67(4) PDEU in člen 47 Listine EU o temeljnih pravicah). Izzivi na področju sodnega varstva so se v nekaj državah članicah povečali, zlasti v zvezi z neodvisnostjo sodstva. Evropska komisija je zato pripravila načrt za ukrepanje, da bi okrepili pravno državo, v njem pa predlagala cikel pregleda pravne države. Vanj bosta vključena tako Evropski parlament kot tudi Svet EU, veljal pa bo za vse države članice EU s posebnim poudarkom na tistih, v katerih se prepoznajo tveganja.

9.

NAPREDEK PRI IZVAJANJU KONVENCIJE O PRAVICAH INVALIDOV

Sklep Sveta o sklenitvi Konvencije Združenih narodov o pravicah invalidov s strani Evropske skupnosti je bil sprejet novembra 2009, desetletje pozneje, leta 2019, pa se je na tem področju zgodilo več pomembnih sprememb, ki bodo vplivale na drugo desetletje izvajanja konvencije v EU in njenih državah članicah. Imenovana je bila prva evropska komisarka za enakost, ki je odgovorna za izvajanje konvencije. Sprejet je bil evropski akt o dostopnosti, v katerem so bile določene skupne zahteve glede dostopnosti za izbrane proizvode in storitve. Evropski parlament in Svet EU sta dosegla predhodni dogovor o besedilu določb o invalidnosti in dostopnosti v zvezi z evropskimi strukturnimi in investicijskimi skladi. Začela se je ocena strategije o invalidnosti za obdobje 2010–2020, ki bo uporabljena pri oblikovanju prihodnje strategije EU o invalidnosti. Države članice so sprejele ukrepe za zagotavljanje vključujočega izobraževanja in enakih zaposlitvenih možnosti za invalide, številne pa tudi ukrepe za zagotavljanje grajenega okolja, ki je dostopno vsem. Zaradi sprememb nacionalnih volilnih zakonodaj so imeli invalidi bistveno več priložnosti za udeležbo na evropskih volitvah, čeprav so se še vedno pojavljale težave z dostopnostjo.

MNENJE AGENCIJE FRA 9.1

Evropska strategija o invalidnosti za obdobje po letu 2020 bi morala obravnavati vsa priporočila iz sklepnih ugotovitev, ki jih je Odbor za pravice invalidov sprejel leta 2015.

Natančneje povedano bi morala strategija o invalidnosti za obdobje po letu 2020 zagotoviti, da:

- se določbe konvencije vključijo v vsa ustrezna področja prava, politike in programov EU, vključno z uporabo novih tehnologij;
- so invalidi, njihove reprezentativne organizacije in ustrezne organizacije civilne družbe primerno vključeni v izvajanje in spremljanje nove strategije;
- se v vseh institucijah, organih in agencijah EU določijo primerno usklajene informacijske točke o invalidnosti;
- so ustrezni podatki, ki jih zbirajo države članice, razčlenjeni na način, ki omogoča spremljanje izvajanja konvencije.

MNENJE AGENCIJE FRA 9.2

EU in njene države članice bi morale zagotoviti, da se pri izplačilih iz skladov ESI v celoti spoštujejo pravice invalidov iz Konvencije o pravicah invalidov in Listine EU o temeljnih pravicah. Tako bo potencial skladov EU za podporo neodvisnemu življenju kar najbolj izkoriščen. EU bi morala v zvezi s tem sprejeti nove omogočitvene pogoje za učinkovito izvajanje Listine EU o temeljnih pravicah in Konvencije o pravicah invalidov, kakor je določeno v uredbi o skupnih določbah, ki jo je Evropska komisija predlagala za naslednji večletni finančni okvir za obdobje 2021–2027. Da bi se omogočilo učinkovito spremljanje skladov in njihovih rezultatov, bi morale EU in njene države članice sprejeti ukrepe za vključitev organizacij invalidov in zakonsko določenih nacionalnih organov za človekove pravice v nadzorne odbore skladov ESI. Z dodelitvijo človeških virov in zadostnih sredstev tem organizacijam in organom ter namenitvijo sredstev EU za ta namen se bo okrepila učinkovitost predlaganih omogočitvenih pogojev.

MNENJE AGENCIJE FRA 9.3

Države članice EU, ki še niso postale pogodbenice Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov, bi morale premisliti o izvedbi potrebnih ukrepov za zagotovitev ratifikacije, da bi se dosegla popolna ratifikacija Izbirnega protokola na ravni EU. EU bi prav tako morala razmisliti o hitrih ukrepih za pristop k Izbirnemu protokolu.

Večina sodelujočih v oceni evropske strategije o invalidnosti za obdobje 2010–2020, opravljeni leta 2019 v imenu Komisije, je menila, da se je dosegla večina ciljev strategije in da ima taka strategija dodano vrednost, poudarili pa so tudi njene konkretne rezultate, kot je evropski akt o dostopnosti. To kaže, da je pomembno imeti tovrsten dokument o politiki za usmerjanje ukrepov na ravni EU.

Evropski strukturni in investicijski skladi (skladi ESI) imajo pomembno vlogo na različnih področjih, vključno s podporo nacionalnim prizadevanjem glede doseganja neodvisnega življenja. Začasni dogovor Evropskega parlamenta in Sveta o predlaganih uredbah za obdobje financiranja 2021–2027 vključuje pomembna zagotovila temeljnih pravic, zlasti glede predlaganih omogočitvenih pogojev in večje vloge nadzornih odborov. Civilna družba, vključno z organizacijami invalidov in nacionalnimi organi za človekove pravice, ima lahko pomembno vlogo pri učinkovitem spremljanju porabe sredstev.

Šest držav članic in EU niso ratificirale Izbirnega protokola h Konvenciji o pravicah invalidov, ki posameznikom omogoča, da se lahko pritožijo Odboru za pravice invalidov, odboru pa omogoča, da začne izvajati zaupne poizvedbe, ko prejme „zanesljive informacije, da država pogodbenica hudo ali sistematično krši pravice iz konvencije“ (člen 6).

Leta 2019 je bil na področju varstva temeljnih pravic dosežen napredek, opazno pa je bilo tudi nazadovanje. *Poročilo agencije FRA o temeljnih pravicah 2020* zajema pregled glavnih dogodkov v EU med januarjem in decembrom 2019 ter izraža mnenja agencije o njih. Poudarja napredek in preostale ovire, s čimer zagotavlja vpogled v glavna vprašanja, ki usmerjajo razprave o temeljnih pravicah po vsej EU.

Letošnje poglavje o osrednji temi proučuje trenutno uporabo Listine EU o temeljnih pravicah. V drugih poglavjih so obravnavani enakost in nediskriminacija; rasizem, ksenofobija in s tem povezana nestrpnost; vključevanje Romov; azil in migracije; informacijska družba, zasebnost in varstvo podatkov; otrokove pravice; dostop do pravnega varstva ter napredek pri izvajanju Konvencije o pravicah invalidov.

PROMOTING AND PROTECTING YOUR FUNDAMENTAL RIGHTS ACROSS THE EU —

Za celotno *FRA Fundamental Rights Report 2020* (Poročilo agencije FRA o temeljnih pravicah za leto 2020) glej: <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020>

Glej tudi povezane publikacije agencije FRA:

- FRA (2020), *Poročilo o temeljnih pravicah za leto 2020 – mnenja agencije FRA*, Luxembourg, Urad za publikacije, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/fundamental-rights-report-2020-fra-opinions> (na voljo v vseh 24 uradnih jezikih EU);
- FRA (2020), *Ten years on: unlocking the Charter's full potential* (Deset let po sprejetju: izkoriščanje vseh možnosti Listine), Luxembourg, Urad za publikacije, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/frr-focus-ten-years-charter> (na voljo v angleščini in francoščini).

Prejšnja letna poročila agencije FRA o izzivih in dosežkih na področju temeljnih pravic v Evropski uniji so še naprej na voljo na [spletnem mestu](#) agencije FRA (v angleščini, francoščini in nemščini).

DODATNE INFORMACIJE

FRA – AGENCIJA EVROPSKE UNIJE ZA TEMELJNE PRAVICE

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Dunaj – Avstrija
Tel. +43 158030-0 – Faks +43 158030-699
fra.europa.eu

facebook.com/fundamentalrights
 twitter.com/EURightsAgency
 linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency

Urad za publikacije
Evropske unije